

Důlní podnikatel Vok Pňovský ze Sovince a jeho role při těžbě rud na severní Moravě v 16. století

The Mining Entrepreneur Vok Pňovský of Sovinec and his Role in the 16th century Ore Mining in North Moravia

DAVID PAPAJÍK

Katedra historie FF UP Olomouc; e-mail: david.papajik@upol.cz

Abstract: In this contribution, the theme of the loss of prospective earnings by the Moravian nobility will be presented, which partly led to a massive support to ore mining as an alternative source of income in the 16th century. A good example is Lord and mining entrepreneur Vok Pňovský of Sovinec. His mining enterprise has been documented exemplarily due to a rich amount of written sources, such as from legal disputes.

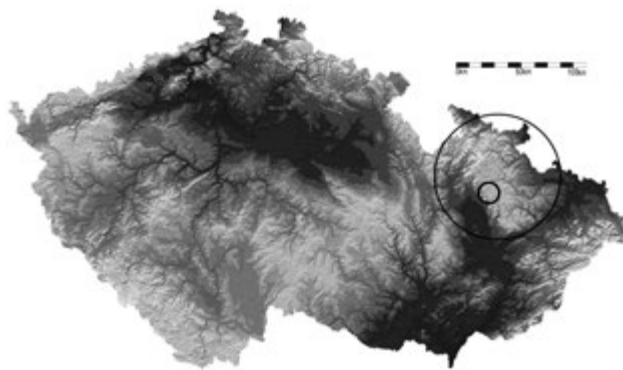
Key words: nobility, North Moravia, 16th century, Vok Pňovský of Sovinec

V pohusitské době šlechtici často složitě hledali cesty jak zabránit poklesu svého životního standardu, který byl způsoben snížením reálné hodnoty peněz, které jim odevdávali jejich poddaní. Jednou z možností, jak se vyrovnat se snížením příjmů a rostoucí inflací, bylo hospodářské podnikání, které je typické pro celou jagellonskou éru v českých dějinách.

Šlechtický rod pánů ze Sovince sice vzešel z husitského období majetkově posílen, přesto i jeho zasáhl výše zmíněný obecný trend ohledně sníženého příjmu šlechty (Papajík 2005). Jeden z představitelů tohoto šlechtického rodu, Vok (1499–1531), se pokusil zastavit rodový majetkový úpadek investováním do těžby rud na sovineckém panství na severní Moravě. O Vokově činnosti a o tom, zda mu jeho podnikání v oblasti těžby přineslo očekávané bohatství, pojednává následující příspěvek.

Páni ze Sovince, a hlavně Vok Pňovský ze Sovince, vkládali velké naděje do těžby rud v dolech na sovineckém panství na severní Moravě a především pak u vesnice Rudy (později nazývána Železná Ruda, pak Německá Ruda, od roku 1947 opět jen Ruda, nachází se na Rýmařovsku). Stejně ambice jako oni měli i Mládencové z Miličina, kteří vlastnili druhou část vesnice Rudy. Těžba rud zde měla dlouhou tradici a patrně vedla ve 13. století k založení vesnice s příznačným jménem Ruda. Roku 1503 bylo dvěma zdejšími těžařům pobráno větší množství rudy. Vilém Mládenec z Miličina získal od krále Ludvíka Jagellonského dvě darovací listiny na těžbu rudy u vesnice Rudy. Dolování pojal ve velkém, čímž se zcela zadlužil a většina majetků mu byla posléze soudně odňata. Zájem o dolování v této oblasti měl i Petr ze Žerotína a Rabštejna, Kryštof z Boskovic, Jan Kuna z Kunštátu, vdova po králi Ludvíkovi Jagellonském Marie a také olomoucký biskup Stanislav I. Thurzo (Hosák 1959).

Podívejme se na snahy Voka Pňovského ze Sovince zbohatnout na těžbě rudy. Podle historika Františka Hrubého byl Vok jedním z vůbec nejhorlivějších podnikatelů v dolování z řad šlechty v rámci Čech a Moravy (Hrubý 1924). Tentýž autor se domnívá, že Vok přímo propadl vášni hledání

drahých kovů (Hrubý 1947). Počátkem 20. let 16. století se Vok pokoušel získat důl u vsi Mirostínku, na který si osoboval právo na základě smlouvy s Ludmilou z Miličina (Novák et Štěpán 1987). Ve stejnou dobu vystupoval jako hlava celé kutací společnosti, která pracovala jednak ve vlastních dolech, jednak v dolech najímaných od jiných šlechticů (Hrubý 1924).

Vok si stejně jako Vilém Mládenec z Miličina vymohl na králi Ludvíkovi Jagellonském privilegium na doly v Rudě, podle kterého měl Vok právo na těžbu a předkup na všechno zde vytěžené zlato a stříbro (MZA, A 3, KNPO XII., f. 80, Hosák 1959). Vokova snaha ovládnout veškerou těžbu u Rudy byla předmětem neustálých sporů. Již z dřívější doby jsme informováni o společné šachtě Voka a Viléma Mládence u vsi Rudy, z čehož vznikl spor o vytěžených 6 tun železné rudy, kterou soud přiznal Vilému Mládenecovi (Novák et Štěpán 1987). V roce 1522 zažaloval Vok Pňovský ze Sovince Petra ze Žerotína a Rabštejna o 4 000 uherských zlatých z toho důvodu, že mu Petr nechtěl prodávat zlato a stříbro z rudských hor, jak na to měl Vok právo od krále Ludvíka Jagellonského (MZA, A 3, KNPO XII., f. 66). Stejnou žalobu podal roku 1522 Vok i na purkmistra a radu města Uničova, kteří nenařídili svému měšťanovi Václavu Weyknerovi, aby zlato a stříbro z rudských hor prodal Vokovi (MZA, A 3, KNPO XII., f. 118). Nejvíce nesnázi měl Vok s Vilémem Mládenecem z Miličina, který obdržel k rudským dolům od krále stejná privilegia jako on.

Roku 1522 ho proto Vok pohnal k zemskému soudu z důvodu, že mu činil překážky a protivil se královu obdarování rudských hor ve prospěch Voka. Vok Vilémovi navrhl, aby jejich spor rozsoudili na základě jihlavského horního práva, což Vilém odmítl. Nakonec donutil zemský soud obě znesvářené strany k uzavření dohody, která spočívala v tom, že obě strany za sebe vyslaly urburéře (úředníky nad horami), kteří měli řídit záležitosti dolování. Smír ovšem nebyl trvalý, protože roku 1524 se znovu obnovily spory (Vok zažaloval Viléma Mládence, že nedodržel smlouvy o zlato a stříbro; Hosák 1959, Hrubý 1924), které trvaly až do Vokovy smrti roku 1531 (Novák et Štěpán 1987). Jedním z důvodů rozepří mezi Vokem a Vilémem Mládencem byla i otázka, komu patří horní desátek z rudských dolů. Oba dva si ho totiž na základě králova privilegia osobovali. Ani v tomto případě nebyl Vok úspěšný (Novák et Štěpán 1987).

Časté a opakované spory probíhaly o lesy kolem vesnice Rudy mezi majiteli sovineckého panství a okolními vrchnostmi. Podle všeho nebyly lesy přesně rozděleny a každá vrchnost je považovala za své vlastní. V roce 1523 si Vok Pňovský ze Sovince nenechal ujít příležitost zažalovat olomouckou kapitolu k zemskému soudu z důvodu, že kapitulní poddaní ze vsi Dlouhé Loučky podle něho svévolně těžili dřevo v sovineckých lesích, ze kterého pálili dřevěné uhlí. Situace byla komplikovanější, než by se na první pohled zdálo, protože v roce 1523 zažaloval Vilém Mládenec z Miličina naopak Voka, že Vokův hajný Valenta prodával dřevo z Vilémova lesa kapitulním poddaným z Dlouhé Loučky. O něco později zase pohnal Vok Viléma Mládence z Miličina, že jeho člověk z vesnice Rudy jménem Eliáš svévolně těžil dřevo v rudských horách (lesích; MZA, A 3, KNPO XII., f. 134; Hosák 1959).

Spor mezi Vokem Pňovským ze Sovince a Vilémem Mládencem z Miličina a na Šumvaldu byl ukončen smlouvou uzavřenou 1. června 1528 (MZA, G 124, inv. č. 384; MZA, G 7, sign. II/112). Ze smlouvy se dovídáme, že na sporné místo vyjeli zemští úředníci, přičemž se obě strany dohodly, že mohou svobodně těžit dřevo v rudských horách. Jejich poddaní ale pouze pro svou osobní spotřebu. Kdo by chtěl těžit dřevo na prodej, musel o tom nejdříve uvědomit hajné obou vrchností. Kdyby jeden z hajných nebyl doma, musel o těžbě dřeva druhý hajný neprodleně uvědomit jeho ženu nebo čeled'. Zisky z prodaného dřeva měli hajní rozdělit na rovné díly. Důležité je další ustanovení naší smlouvy, protože potvrzuje, že se zde v této době těžily drahé kovy. Nákladníci a kverkové, kteří měli doly na pozemcích obou vrchností, mohli volně těžit dřevo pro stavění domů, k výdřevě štol a jiných potřeb pro těžbu nerostných surovin. Museli pouze vše oznámit oběma hajným. Ale uhlí museli zaplatit přesně podle zápisu, který jim obě vrchnosti daly.

Velmi zajímavá je také skutečnost, kterou zjišťujeme roku 1527. Listem daným v Prešpurku (dnes Bratislava) 25. února 1527 si stěžovala vdova po králi Ludvíkovi Jagellonském Marie, že Vok Pňovský ze Sovince vyhnal z jejího dolu v rudských horách, který se jmenoval

Hluboký, horníky a místo nich tam dosadil své těžaře (Kameníček 1900; F. Kameníček nesprávně uvádí, že se jednalo o brodské hory, myslel si, že královna měla důl u Uherského Brodu).

Vok sepsal v roce 1526 rozsáhlý 420 stránkový německy psaný spis o dolování, který se sice dochoval do novější doby (byl uložen v knihovně muzea v Opavě), ale roku 1924 byl již nezvěstný (Hrubý 1924). L. Hosák se domníval, že rukopis shořel v roce 1945 při požáru knihovny muzea v Opavě. Lze předpokládat, že L. Hosák neznal údaj o nezvěstnosti rukopisu k roku 1924, a proto si myslel, že rukopis shořel roku 1945, aniž by k tomu měl nějaký důkaz (Hosák 1959). Známe pouze popis rukopisu z roku 1881, který udělal Josef Zukal. Rukopis se skládal ze dvou knih, první kniha měla 40 kapitol, ve druhé chybělo na konci několik listů. Na začátku rukopisu bylo uvedeno, že byl sepsán Vokem (*durch mych wocken pniowsky von aylemberk*), na straně 130 byl vyobrazen erb pánů ze Sovince, poloutrojčárí, v barvách červené, bílé a černé (Zukal 1880–1881, Hrubý 1947). Je velká škoda, že se tento jedinečný doklad o tehdejší chápání dolování a o jeho praktické stránce nedochoval do současnosti.

Vokovým dědicem a vlastníkem sovineckého panství se stal jeho jediný syn Ješek. Zdá se, že Ješek neměl již tolik zájmu o dolování rud jako jeho otec. Je také možné, že mu k tomu chyběly finanční prostředky. Ješek ustoupil v rudských horách těžařské společnosti, jejímž členem byl i olomoucký biskup Stanislav I. Thurzo (Hosák 1959). Pro zdejší dolování platilo možná to, co zmíněný biskup napsal svému známému, kterého varoval před horníky, kteří často nezkušenému těžaři slibovali bohaté zisky, ale jenom proto, aby mohli klidně a dlouho žít se svými rodinami z jeho peněz (Novák et Štěpán 1987). Vok Pňovský ze Sovince na svém těžařském podnikání nedokázal zbohatnout, jak si sám představoval. Jeho příklad nám ukazuje, že ani velká snaha a zájem o věc nestačí tam, kde nejsou vhodné podmínky či dostatečné množství drahých kovů.

SUMMARY

This study focuses on the loss of money income of Moravian aristocrats, which partly led to a massive patronage of ore mining as an alternative source of income during the 16th century. A good example for this is the knight Vok Pňovský de Sovinec (1499–1531), who tried to improve his instable/insecure financial situation, which was caused by low revenue from his mostly agricultural manor, by the profits from the ore mining. He invested the money in great scale in the mine workings at the north Moravian village of Rudy (Eisenberg). Consequently conflicts and problems with the other noblemen arose, like for example William Mládenec de Miličín. In this study judicial disputes are analysed, which in most cases were conflicts for the rights to mine ores. In the text Vok's literary activity in the field of mining-science is also remembered, as he completed a book (420 pages) on ore mining written in German in 1526.

Unfortunately this corpus, which was kept in the archive of the Museum in Opava, is missing since 1924. Vok's ore mining was unsuccessful and profits were insignificant. He ran his manor into debt and when he deceased, his son Ješek inherited it.

ZUSAMMENFASSUNG

In diesem Beitrag wird das Thema des Geldeinnahmeverlustes mährischer Edelleute präsentiert, was u.a. zur massiven Unterstützung des Erzbergbaus als alternative Einnahmequelle im 16. Jh. geführt hat. Ein gutes Beispiel ist der Ritter und Bergbauunternehmer Vok Pňovský von Sovinec (de Eulenberg; 1499–1531). Seine Bergbautätigkeit ist aufgrund des reichen Quellenmaterials, wie z.B. die Akten der Gerichtsstreitigkeiten, beispielhaft dokumentiert. Vok Pňovský investierte viel Geld zur Erzgewinnung bei Ruda (Eisenberg) in Nordmähren, und hat wegen dieser mit anderen Edelleuten gestritten, wie z.B. Wilhelm Mladenec von Miličín. Vok Pňovský ist als Autor eines deutsch geschriebenen, 420 Seiten langen Textes oder besser Traktats zum Erzbergbau bekannt (1526), der leider seit 1924 im Archiv des Museums in Opava (Troppau) verschollen ist. Vok Pňovský war als Bergmann bzw. Bergbauunternehmer kaum erfolgreich. Seine verschuldete Herrschaft übernahm sein Sohn Ješek, wobei er die Bergwerke seines Vaters höchstwahrscheinlich stillgelegt hat.

LITERATURA

- HOSÁK L. (1959): Dějiny Rýmařovska. 1. díl II. část. Olomouc.
- HRUBÝ F. (1924): Z hospodářských převratů českých v století XV. a XVI. – Český časopis historický, 30: 205–236, 433–469.
- HRUBÝ F. (1947): Severní Morava v dějinách. Brno.
- KAMENÍČEK F. (1900): Zemské sněmy a sjezdy moravské. 1. díl. Brno.
- KNPO: Kniha půhonů a nálezů olomouckých (viz MZA A 3).
- MZAA 3: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3, Stavovské rukopisy, Kniha půhonů a nálezů olomouckých.
- MZAG 7: Moravský zemský archiv v Brně, fond G 7, Listiny zemského soudu, sign. II/112.
- MZAG 124: Moravský zemský archiv v Brně, fond G 124, Sbirka fotografií, inv. č. 384.
- NOVÁK J. et ŠTĚPÁN V. (1987): Dolování rud v 16. století na sovineckém a šumvaldském panství. – Sborník Okresního vlastivědného muzea Bruntál, 3: 9–13.
- PAPAJÍK D. (2005): Páni ze Sovince. Dějiny rodu moravských sudích. Praha.
- ZUKAL J. (1880–1881): Aus der Troppauer Museumsbibliothek. – Jahres-Bericht der Staats-Ober-Realschule in Troppau für das Schuljahr 1880–1881: 1–36.

